

THIMÁR ATTILA

Jolsvai András: Nincsen számodra hely

Fekete Sas Kiadó, 2019

THIMÁR ATTILA (1969) Budapest

Kezdem rögtön álláspontommal, hiszen ez meghatározó a kritika egész szövegére nézve: kedvelem Jolsvai András könyveit. Több okom is van erre, de most csak hármát sorolok elő. Az első, hogy jól olvasható szövegek. A szerző használta nyelvi regiszter, illetve regiszterek hozzám közel állnak, értem a szóvicceket (legalábbis azt hiszem), nem találok akár túlbonyolított, akár görcsösen feszülő mondatokat, mert ilyenek nincsenek a szövegben. A második ok, hogy a magyar epikai irodalom anekdotikus hagyományát erősíti, és azt hiszem, erre a posztmodern szövegirodalom különféle kísérletei után igencsak szükség van. A harmadik ok, hogy kedvelem a szerző életbölcsessel fűszerezett világlátását, amelyben határozott értékrend nyilvánul meg, de olyan módon, hogy teret ad annak is, ha az olvasó esetleg másként látja helyesnek egy-egy helyzet, probléma megoldását. Az effajta szerzői udvariasság szimpatikus nekem.

Jolsvai András folyamatosan jelentkezik kötetekkel, a korábbi elbeszéléskötetek helyét az utóbbi időben (az utóbbi hét évben) átvették a nagyobb kompozíciós egységet hordozó regények (*Monsieur L.*, *Holnapra jobb lesz*, *A napok színe*). Ennek oka valószínűleg kettős. A belső ok a középpontba állított kérdések részletesebb, árnyaltabb körüljárásának igénye, a külső ok a felszabaduló és a regényírásra fordítható szabad idő növekedésében található. A *Monsieur L.*, majd a *Holnapra jobb lesz* a korábbi elbeszéléskötetek után már egy-egy korszak átfogó (legalábbis a szerző, illetve a narrátor által belátható) képének rögzítése epikai keretek között. Ezt a nagyobb ívű építkezést folytatta *A napok színe*, amelyben már nemcsak egy meghatározott időszak (a kilencvenes évek eleje, a rendszerváltozás utáni eufória) hangulatát igyekezett megragadni a szerző, hanem egy olyan lírai történetet is beleszólt az anekdotikus jelenetek közé, amely immár nemcsak a korhangulat ábrázolásának jelentős összetevője, hanem az egész epikai cselekmény sajátosan izgalmas vezérfonala lesz, s az egymás mellé illesztett történetdaraboknak, anekdotáknak határozott mozgásirányt ad.

Az eddig elősorolt könyvek közös jellemzője, hogy az azokban ábrázolt világ az utóbbi időkben

körülöttünk megtapasztalható valósággal igencsak megegyező vonásokat mutat. Nem közvetlen élettapasztalati feldolgozásról van szó, de mindenképpen olyan írásmódról, amely könnyen verifikálható, s amely sok olvasó számára ismerős élet- és konfliktushelyzeteket tartalmaz. A sok olvasó némiképp pontatlan kategória, hiszen a *Holnapra jobb lesz* az 1950-es évek végétől az 1960-as évek közepéig játszódik, erről az időszakról tehát csak az idősebb korosztálynak lehet fogalma, de az 1990-es évek elejének történéseiről (*A napok színe*), illetve azok hangulati, érzelmi visszahatásairól már jóval több generációnak lehet tapasztalata.

A korunkra való reflektáláshoz képest újdonság a *Nincsen számodra hely* című regény történeti, pontosabban irodalomtörténeti visszakalandozása a magyar reformkorba. A cím egy másodpercre sem hagy kétséget afelől, hogy ki ennek az irodalomtörténeti szcénájú regénynek a főhőse. (Egy másodpercre azért igen, mert annak ellenére, hogy ezek a szavak az egyik legismertebb magyar versből származnak – a másik a *Himnusz* –, azért sokan vannak, akik nem biztos, hogy rögtön azonosítani tudják a verssor forrását.) A könyvbemutató az „én Vörösmarty”-ként definiálta a regény alapmotívumát a szerző, de sokkal többről van szó, mintha saját eddigi Vörösmarty-olvasásának tapasztalatait formálta volna regénnyé az író. A mű alaptörekvése ugyanis, hogy Vörösmarty személyét, műveit, életét olyan kontextusba helyezze, amely jelentősen túlmutat költői mivoltán. Akár úgy is fogalmazhatnám, költői természetén. A regényben szó kerül arról is, hogy mennyire volt reális ebben a korban, hogy valaki az irodalomból éljen meg. Milyen kapcsolatrendszerre volt szüksége ahhoz, hogy viszonylag folyamatos módon tudja egzisztenciálisan fenntartani magát különböző megbízásokból. Ide kapcsolódó fontos kérdés, hogy az 1825-ben alapított s 1830-tól induló Magyar Tudós Társaság milyen egzisztenciális biztonságot adott tagjainak ahhoz, hogy pusztán irodalmi foglalatosságából megéljenek.

A Tudós Társaság indulása az epikai történet szervező centruma, hiszen az újonnan felállított intézményben – amely félig feudális, félig polgári berendezkedést mutatott – nagyon komoly harcok

voltak az egyes pozíciók megszerzéséért, s viszonylag hamar kialakult egy Döbrentei Gábor-párt s egy aurórák párt, akik folyamatos harcban álltak egymással. Ez a csatározás lesz a dinamikai erő, amely e regényben előremozdítja a cselekményt, idekapcsolhatók azok a konfliktushelyzetek, amelyek felkeltik az olvasó érdeklődését, hiszen a kor különböző szereplőiről (az aurórákon túl Bártfayról és nejéről, Fáy Andrásról, Kazinczyról, Berzsenyiről, Kölcseyről, Deák Ferencről) kapott tabló képei között a Tudós Társaság kezdeti évének történetesora épít struktúrát.

Itt nem mehetünk el szó nélkül amellet, hogy amint nagy filmekben is lenni szokott, a pozitív és jó főhőshöz (itt Vörösmarty) képest a „gonosz ellenlábás”, Döbrentei képe sokkal plasztikusabb, lüktetőbb, elevenebb. A rosszakat valahogy mindig sikerül izgalmasabban ábrázolni. A regény egyik, napjainkra is leginkább jellemző s talán a legemlékezetesebb jelenete, amikor az idős Kazinczy az akadémiai fizetésosztáskor szépen előrefurakodik a hosszú sorban, mintha csak a régi ismerősökkel elegyedne beszélgetésbe, s ezért másodikként jut pénzhez. A jó ritmusú, de egyben nyugodt történetmesélés megismertet a reformkori Pest világának békés képével, és ráérősen, mintha csak egy vasárnap ebéd után, elmeséli azokat a fontos dolgokat, amik ekkoriban irodalmunkban történtek.

A regény egyévnyi időszakot fog át, 1831 januárjától decemberig, ezért szükség van némi összevonásra a cselekményeket illetően, igaz, ezek a fikcionált sztorit nem zavarják. A télből télbe körbeérő év szép szimbolikus keretet, háttérrel ad azoknak az összefüggéseknek, amelyek a társadalmi átalakulásokat, a személyi karrierék építését, a polgári értéktudat és ezzel együtt egzisztenciális lehetőségek előretörését meghatározták. E szimbolikus keret szükséges is kicsit a „meseszerűséghez”, hogy a szerzőnek ne kelljen túl erős reflektorfényvel világító, realiztikus fényben megmutatnia hőseit. Az akkori feudális társadalmi berendezkedés nem kezelte könnyen az irodalom kibontakozásának ügyét, s Széchenyi István hóhortos alakja vagy Teleki László érzelmileg visszafogott ügybuzgalma itt jóval barátságosabb színekben tűnnek fel, mint amennyire nagy társadalmi távolság választotta el e két főurat Döbrentei–Vörösmarty–Bajza–Schedel világtól.

A regény leginkább fikcióhoz közelítő szereplői természetesen az asszonyok, Vörösmarty szolgáló-

lánya, Marcsa és de la Motte báróné. Mindkét női karakter eleven alakként áll a sok esztéta és tudós között, és vidám ellenpontot teremtenek a könyv-, tinta- és porszagú irodalmárokhöz képest. Míg az irodalmi témák sorra vételezésénél a szerző kezét kötötték a Tudós Társasági egykori taggyűlési jegyzőkönyvei, hivatalos iratai, itt, a szerelem díszletei között lehetett volna sokkal bővérebb képzeletbeli kalandozásokat tenni. Igaz, a regénybeli mesélésének mindenhol határt szab a polgári jó ízlés, s noha a szerelmi szál fordulatai Jókait, sőt Zolát idézik, azért a naturalizmus érzéketlenül kemény pillantásai távol állnak e szövegtől.

Amire viszont közvetlenül ráismerhetünk, az a mikszáthi narrációs hagyomány, amikor a narrátor közvetlen kiszólásaival értékeli, minősíti a cselekmény darabjait vagy a szereplőket. Míg Mikszáthnál a narrátori megszólalás és a történet cselekménye között nem volt jelentős időbeli és ezért nyelvi távolság, Jolsvai esetében ez már nem így van. A szerzőnek át kell hidalnia a reformkor óta eltelt majdnem kétszáz évet, s szerencsénkre ezt ügyesen oldja meg. Részben saját szövegébe ágyazva egykori, ma már kevésbé használt kifejezéseket, részben a szereplők szájába adva voltaképpen mai megformálású nyelvi anyagot az egykori latinnal és mellette nyelvújítási kifejezésekkel gazdagon megfűszerezett nyelvezet mellé. A kidolgozás egyenletessége miatt sosem zavaró vagy bántó ez a stilisztikus keveredés két különböző század nyelve között.

Mindehhez hozzá kell tenni még azt, hogy Jolsvai András regényének szinte minden irodalmi vetületű porcikája filológiailag hitelesíthető, Akadé-

miánk induló évére nézvést mindenképpen, hiszen annak idején ebből a témából készült doktori disszertációt írni, s ebből máig alapvetően fontos két cikk az Irodalomtörténeti Közleményekben meg is jelent. Az igazi siker tehát az, hogy a korábbi elmélyült irodalomtörténeti tudást regényesítette, s így néhány elvadult irodalomtörténészen túl az olvasók szélesebb rétegei is hiteles bepillantást nyerhetnek reformkorunk forrongó szellemi életébe. A hitelessé-

get nagyban emeli a városok (nagyobbrészt Pest, kisebb részben Buda) leírása, amelynek térképszerűen pontos rajzait bárki olvasás közben visszakeresheti az interneten.

Az utóbbi években, szerencsére, egyre több olyan regényt vehettünk kézbe, amely egykor élt irodalmi alkotóinkat fikcionált történetek középpontjába állítják. Ez nemcsak epikai irodalmunk

egyik ágának újjászületése miatt fontos, hanem azért is, mert esélyt ad a régi korok alkotóinak és műveinek, hogy közelebb kerüljenek a fiatalabb generációkhoz (35 év alatt mindenkit annak tekintek). Irodalmunk napjainkban érzékelhető nehéz és ingoványos helyzetét részben az is súlyosbította, hogy az utóbbi évtizedekben nehéz volt érdekes és jó kapcsolódási pontot találni a régi évszázadokhoz. Péterfy Gergely *Kitömött barbár*, Szilasi László *Amíg másokkal voltunk* regényei mellett Jolsvai András *Nincsen számodra hely* című könyve kitűnő alkalom, hogy újra elgondolkodjunk

azon, milyen lendülettel és milyen csapásirányon alakult ki reformkori gyökerű, máig ható nemzeti önképünk.

Jolsvai regénye nem a feltárás vagy azonosítás, netán a megmagyarázás gesztusával közelít legendás korszakunkhoz, hanem az „így is történhetett” gondolat motiválta mesélési szándékkal. Ettől nem lesz kevésbé hiteles a könyv, hanem inkább jobban olvasható és megjegyezhető. Akik eddig esetleg nehéznek vagy túl súlyosnak érezték Vörösmarty költeményeit, ezek után óhatatlanul megszeretik azokat.

BÁNYAI TIBOR MÁRK

Csombor Rita: Smink nélkül

FISZ, 2018

BÁNYAI TIBOR MÁRK (1979) Budapest

Csombor Rita debüt kötete az 1999-ben indult FISZ Könyvek kilencvenharmadik darabjaként jelent meg. Szerencsésen túllép az első kötetek gyakori problémáján, a saját hang keresgélésén, a túlzott formai változatosságon. Ez a túllépés azonban inkább a tematikai olvasatoknak kínál lehetőséget, mivel a nyelv megformálásánál érdekesebbnek mutatkozik maga a tartalom. Mindazonáltal a rímtelen szabad versek egy letisztultabb, egységesebb nyelv irányába mutatnak. Ebben a megközelítésben érdemes Csehy Zoltán fülszövegét is olvasnunk: „Csombor Rita az odafigyelés költője: a legváratlanabb vagy legegyszerűbb köznapi helyzetben is meglátja a verset.”

A könyv hagyományosan nincsen illusztrálva, azonban egy vonal szinte az összes lapon végigfut, amelyre mintegy kánonként vizuálisan is felfűződnének a versek. A vonal a lapokról vaktában lép ki és be, de ciklusonként következetesen változik: hol folyamatos, hol szaggatott, hol pöttyös. Ez a megoldás a maga didaktikusságán túl nem ad semmi különösebb többletjelentést. Sajnos van ennél súlyosabb probléma is a könyvvel. Szintén nem a költőnek róható fel, hogy a szerkesztési munka egy helyen bosszantóan pontatlan. A tartalomjegyzék oldalszámai el vannak csúszva már a negyedik vers-től kezdve: így a 12. oldalon a *Kézírás* a tartalom szerint a 11. oldalon található; az utolsó vers pedig már a 75. oldalon kezdődik, a tartalom viszont a 66. oldalon adja meg. Ez a slendrián hiba kis odafigyeléssel kiküszöbölhető lett volna.

A kötet öt arányos ciklusra tagolódik. A tagolás alapja azonban nem egyértelmű, mivel a ciklusok nem alkotnak egységesen zárt rendszert, elkülönülésüknél markánsabbak az átmenetek és a meg-egyezések. Egy tágan felfogott én–te viszony és az ezt meghatározó erőszak megjelenítése vonul végig a kötet versein. Egyedül a negyedik ciklus, az *Ábel válsága* különül el néhány vallásos darab révén.

Az olvasás során a beszélő szubjektum versről versre körülíródik, és egy olyan női hangként azonosítható, amely az adott darabon belül mindig homogén; lehet tehát (kis)lány vagy már felnőtt nő, aki visszaemlékező pozícióból beszél a szülőhöz (jellemzően az apához), vagy egy párkapcsolati-szerelmi tematika mentén szólítja meg férfi párját. Az én–te viszony alapvetően diszharmonikus, egyenlőtlen: a megszólított a beszélő fölött hatalmat gyakorol, és hatalmával visszaél, sőt fizikailag is bántalmazza őt. Poétikai revelációként értékelendő, ahogyan ebben a hierarchikus viszonyban a beszélő homogén hangját ellenpontozza a te meghatározatlansága. A megszólított ugyanis nem fix, közelebről nincsen meghatározva, akár egy versen belül is változhat. Ez az enigmatikusság pedig folyamatos újraértelmezésre készítet.

Az aposztrophé alkalmazásával az olvasó közvetlenül vonódik be egy olyan egyoldalú dialógusba, amely elől nincs lehetősége kitérni. Ez az egyes szám második személyű megszólítás erőszakot tesz tehát az olvasón, amennyiben a beszélő in concreto